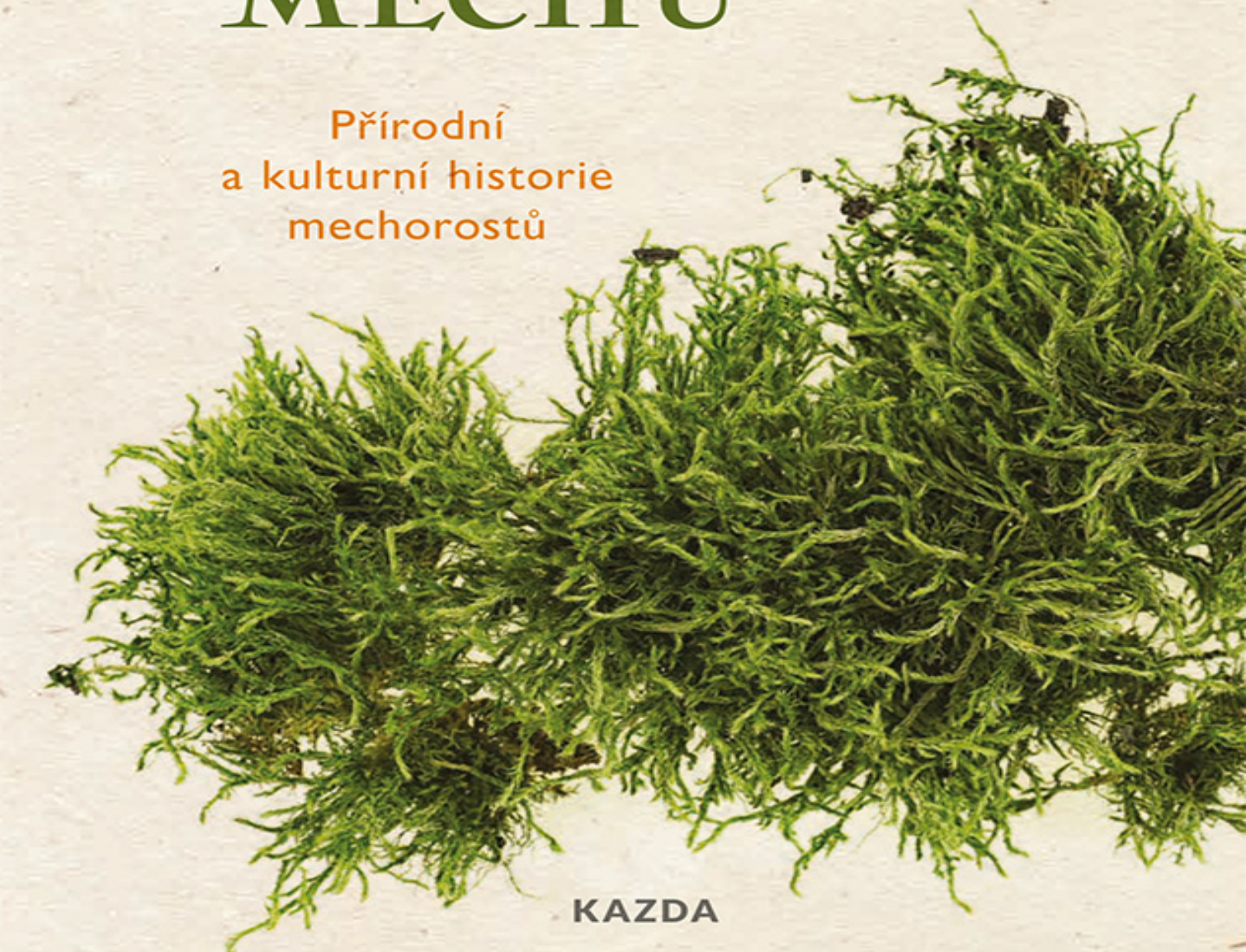

Robin Wall Kimmererová

NASLOUCHÁNÍ MECHU

Přírodní
a kulturní historie
mechorostů

KAZDA

Robin Wall Kimmererová

NASLOUCHÁNÍ MECHU

Přírodní a kulturní historie mechorostů

KAZDA

Mé rodině

Vydalo Nakladatelství KAZDA, s. r. o., v roce 2021.

Nové sady 2, 602 00 Brno

www.knihykazda.cz

info@knihykazda.cz

tel.: +420 725 518 237

Elektronické vydání:

Vydalo Nakladatelství KAZDA, s.r.o.

Všechna práva vyhrazena

Datum poslední aktualizace: únor 2020

Formát elektronické knihy: EPUB

ISBN 978-80-7670-047-5

Vytvoření elektronické verze PureHTML.cz, 2021

Papírové vydání:

Původní název *Gathering Moss: A Natural and Cultural History of Mosses*

od Robin Wall Kimmererové

© 2003 Robin Wall Kimmerer

All rights reserved.

This edition was published by Nakladatelství KAZDA, s. r. o., in 2021

by arrangement with Oregon State University Press.

1. vydání

Přeložil: Vojtěch Ettler

Jazyková redakce: Aleš Kysela

Odborná redakce: Vojtěch Zavadil

Ilustrace:

Kresby na uvedených stranách jsou s laskavým svolením přetištěny z *Mosses of the Great Lakes Forest* (Mechorosty lesů Velkých jezer) od Howarda

Cruma: 36, 52, 54, 55, 119, 144, 146, 151, 166. Všechny ostatní kresby

pocházejí od R. L. Walla.

Cover design: Erin Kirk

Sazba: Jakub Karman

Úprava obálky: Kristýna Franková

Tisk a vazba: CPI Moravia Books s.r.o., Brněnská 1024, Pohořelice

ISBN: 978-80-7670-040-6

Knihy lze zakoupit přímo u nakladatele
na www.knihy kazda.cz se slevou 20 % nebo v knihkupectvích.

Obsah

[Předmluva: Svět přes mechové brýle](#)

[Stojící kameny](#)

[Umění vidět](#)

[Výhody malého vzrůstu: život na pomezí](#)

[Zpátky k vodě](#)

[Sexuální asymetrie a Satellite Sisters](#)

[Přichylnost k vodě](#)

[Ovazování ran aneb Mechy v ekologické sukcesi](#)

[V želvušším pralese](#)

[Kickapoo](#)

[Rozhodování](#)

[Krajina možností](#)

[Městské mechy](#)

[Síť vzájemnosti: mechy v indiánské tradici](#)

[Červená teniska](#)

[Portrét volatky](#)

[Majitel](#)

[Les vzdává díky mechům](#)

[Přihlížející](#)

[Sláma ve zlato](#)

[Doporučená literatura](#)

[Poděkování](#)

[Rejstřík](#)

Předmluva: Svět přes mechové brýle

První vzpomínku na „vědu“ (nebo to bylo náboženství?) mám ze školky. Scházeli jsme se ve starém sídle farmářské asociace. Když se k zemi začaly opojně snášet první sněhové vločky, všichni jsme se rozběhli k oknům a přitiskli nos na ojínné sklo. Paní vychovatelka Hopkinsová byla natolik moudrá, že se nadšení pětiletých dětí ze sněhu nepokoušela krotit, a místo toho nás vzala ven. Ve sněhulích a palčácích jsme se uprostřed vši té hebké běloby shlukli kolem ní. Z hluboké kapsy kabátu vytáhla lupu. A na ten pohled na desetinásobně zvětšené sněhové vločky, které se jí na vlněném rukávu tmavě modrého kabátu třpytily jako hvězdy na půlnoční obloze, nikdy nezapomenu. Složitá struktura a propracovanost každé z nich mě naprosto ohromila. Jak mohlo být něco tak malého a obyčejného, jako je sníh, takhle krásné? Nemohla jsem se na tu nádheru vynadívat. Dodnes si pamatuji, jaký pocit nepřeborných možností a tajemství ve mně onen první pohled vyvolal. Poprvé, ale nikoli naposledy jsem měla dojem, že svět toho skýtá mnohem více, než se na první pohled zdá. Na sníh něžně halící střechy i větve jsem najednou nahlížela s vědomím, že každá závěj sestává z celého vesmíru jiskřivých krystalů. Byla jsem uchválena něčím, co mi připadalo jako tajná sněžná kabala. Lupa a sněhové vločky mě přivedly k prozření, byl to okamžik, kdy jsem opravdu otevřela oči. Tehdy jsem poprvé pocítila, že už tak nádherný svět ještě zkrásní, když se na něj podíváte zblízka.

Umění vidět mechy se s mou první vzpomínkou na sněhové vločky prolíná. Těsně za limity běžného vnímání se rozkládá další dimenze krásy – půvab lístků tak drobných a dokonale uspořádaných jako vločka sněhu, půvab neviditelných životů, složitých a neskonale krásných. Stačí pěstovat pozornost a vědět, kam se dívat. Postupně jsem v meších objevila vstupní

bránu k důvěrnému sepětí s krajinou, jakousi tajnou znalost lesa. Touto knihou bych vás do oné krajiny ráda pozvala.

Ani po třiceti letech od chvíle, kdy jsem mech poprvé spatřila, příruční lupu téměř nikdy nesundávám z krku. Provázek, na kterém visí, se proplétá s koženým řemínkem mého indiánského vaku, přeneseně i doslova. Svě vědomosti o rostlinách jsem získala z mnoha zdrojů: od samotných rostlin, vědeckým vzděláním i zásluhou intuitivního příklonu k tradičnímu vědění svých předků z kmene Potawatomi. Dlouho před tím, než jsem se rostliny naučila na univerzitě pojmenovávat latinskými názvy, jsem se od nich samotných učila mnohem bezprostředněji. Na vysoké škole se oba pohledy na život rostlin, subjektivní a objektivní, duchovní a hmotný, propletly jako ony dva pásy na mé šíji. Ovšem způsob, jakým se na akademické půdě botanika předává, mé tradiční znalosti o rostlinách postupně zatlačil na okraj. Psaním této knihy jsem si ono prapůvodní chápání dobývala zpátky a navracela mu jeho právoplatné místo.

Odvěké příběhy vyprávějí o dobách, kdy všechny bytosti – drozdi, stromy, mechy i lidé – sdílely stejný jazyk. Už je to dávno, co upadl v zapomnění. A tak se o sobě navzájem učíme pozorováním toho, jak žijeme. Chtěla bych vám přiblížit příběh mechů, protože jejich hlas často zaniká, a přitom nám toho mají tolik co dát. Nesou důležité poselství, kterému bychom měli dopřát sluchu, nabízejí perspektivu diametrálně odlišného druhu. Mé vědecké já chce život mechů dopodrobna poznat a věda představuje mocný nástroj, jak o meších hovořit. Ale sama o sobě nestačí. Nedílnou součástí onoho příběhu je vztah. Já a mechy už se poznáváme dlouhá léta. Tlumočením jejich pohledu jsem začala na svět nahlížet přes mechové brýle.

Podle indiánské tradice jevu neporozumíme, dokud ho nepoznáme všemi čtyřmi složkami své bytosti: myslí, tělem, srdcem i duší. Vědecké poznání se spoléhá pouze na světské empirické poznatky, které nasbíráme tělem a interpretujeme myslí. Abych převyprávěla příběh mechů, musela jsem uplatnit oba přístupy, objektivní i subjektivní. Následující kapitoly tedy úmyslně propůjčují hlas oběma postojům a nechávají hmotu a ducha kráčet různě bok po boku. A někdy dokonce i tančit...!

Stojící kameny

Tou stezkou v noci chodím bosky už téměř dvacet let, připadá mi, že snad většinu života, a hlína mě tlačí do klenby chodidel. Ráda se na cestu vydávám bez baterky a nechávám se pěšinou navádět domů hustou adirondackou tmou. Ploskami se dotýkám země jako prsty klapek klavíru, po paměti hraji starou líbeznou píseň borovicových jehliček a písku. Bez rozmyšlení vím, že mám opatrně překročit vyčnívající kořen cukrového javoru, na němž se každé ráno vyhřívají užovky. Jednou jsem si o něj ukopla palec, od té doby si ho pamatuji. Na úpatí kopce, kde stezku smývá déšť, na několik kroků uhnu do kapradí, abych obešla ostré kamínky. Cestička se zvedá po hřebeni hladké žulové skály, z kamene ještě sálá teplo dne. Dál už je to snadné, jen písek a tráva, okolo místa, kde dcera v šesti letech šlápla do vosího hnízda, okolo javorového mlází, kde jsme jednou našli celou rodinku malých výřečků, choulili se na větvi hezky jeden vedle druhého a tvrdě spali. Jakmile zaslechnu zurčení potůčku, ve vzduchu zavane vlhkost a prsty se mi zaboří do podmáčené půdy, odbočím ke svému srubu.

Poprvé jsem sem přijela ještě jako studentka, abych si v rámci bakalářského studia odsloužila praxi v terénu na biologické stanici Cranberry Lake. Tady jsem se také poprvé seznámila s mechem, když nás pan doktor Ketchledge prováděl po lese a mechy jsme objevovali pomocí erární příruční lupy, studentského modelu značky Ward's ze skladových zásob, kterou jsem měla na špinavé šňůrce zavěšenou kolem krku. Došlo mi, že jsem mechům propadla, když jsem záhy poté část svých skromných vysokoškolských úspor utratila za profesionální lupu Baush & Lomb.

Stále ji mám, nosím ji na červeném provázku, když pěšinami okolo Cranberry Lake, kam jsem se po studiích vrátila pracovně a kde jsem se nakonec propracovala až na pozici vedoucí stanice, vodím vlastní studenty.

Za ta léta se mechy nezměnily ani zdaleka tolik jako já. Ten trs ploníčku (*Pogonatum*), který nám Ketch ukázal u „věžové stezky“, tam pořád je. Každé léto se u něj zastavím, abych si ho prohlédla zblízka, a žasnu nad jeho dlouhověkostí.

Během posledních několika let jsem prováděla výzkum na skalách, pozorovala, jak se druhy mechů na balvanech sdružují, a snažila se porozumět, jak ona mechová společenstva vznikají. Každý kámen stojí zvlášť jako pustý ostrov v rozbouřeném moři lesa. Jediné obyvatelé představují mechy. Snažíme se zjistit, proč ho na jedné skále v pohodlném soužití roste deset nebo více druhů, ale na vedlejším balvanu, který navenek vypadá stejně, si veškerý prostor uzurpuje pouze jediný druh rostoucí o samotě. Za jakých podmínek místo osamocených jedinců vzkvétají rozmanitá společenství? I u mechů se jedná o velmi složitou otázku, natož u člověka. Do konce léta bychom o tom měli mít hotovou pěknou malou publikaci, která bude takovou naší malou vědeckou troškou do mlýna k pravdě o kamenech a meších.

Bludnými balvany, žulovými hroudami rozkutálenými po okolí ledovcovými splazy před deseti tisíci lety, je Adirondacké pohoří poseté. Kvůli jejich mechovatému povrchu působí místní lesy jako z pravěku, přestože dobře vím, do jaké míry se krajina kolem nich proměnila ode dne, kdy uvázly na holých pláních glacigenních sedimentů, až po genezi hustých javorových lesů, které je obklopují dnes.

Většina balvanů mi sahá pouze po ramena, ale u některých se při důkladném průzkumu neobejdeme bez žebříku. Spolu se studenty je po obvodu obtáčíme metrem. Měříme světlo a pH, zaznamenáváme počet štěrbin a mocnost tenké vrstvy humusu. Pečlivě zapisujeme umístění jednotlivých mechových druhů a nazýváme je jmény. *Dicranum scoparium*, dvouhrotec chvostnatý. *Plagiothecium denticulatum*, lesklec zubatý. Jedné studentce to dělá potíže a s povzdechem zatouží po kratších názvech. Jenže mechy obvykle nemají lidová označení, protože se tím nikdo neobtěžoval. Mají pouze vědecké názvy přidělené s dogmatickou přísností podle pevně daného postupu velkého taxonoma Carola Linnaea. Dokonce i jeho vlastní jméno Karl Linné, které dostal od své švédské matky, bylo v zájmu vědy polatinštěno.

Řada kamenů v okolí má také svůj název a lidé se podle nich kolem jezera orientují: Židle, Racek, Spálený kámen, Slon, Klouzník. Každé jméno

evokuje nějaký příběh a spojuje nás s minulostí i přítomností daného místa. Není divu, že když mé dcery vyrůstaly v oblasti, kde se všem kamenům dávají přezdívky, pokřtily si i své vlastní: Chlebák, Ementál, Velryba, Čtecí kámen, Skokanský můstek.

Jména, která kamenům a ostatním bytostem přisuzujeme, závisejí na úhlu našeho pohledu – jestli vycházíme z pozice uvnitř, nebo vně kruhu. Jména, která používáme, prozrazují, jak dobře jeden druhého známe, proto máme pro své milované všechna ta tajná roztomilá oslovení. To, jak pojmenováváme sami sebe, představuje mocnou formu sebeurčení, prohlášení sebe samých za svrchované území. Vně kruhu mohou odborné názvy mechů stačit, ale jak si uvnitř říkají ony samy?

Ke krásám naší biologické stanice patří skutečnost, že se rok od roku příliš nemění. Pokaždé když ji v červnu uvedeme do chodu, je to, jako bychom si oblékali vyšisovanou flanelovou košili, která ještě voní kouřem z loňského léta. Je to pevné podloží našeho života, náš pravý domov, neměnný uprostřed tolika jiných změn. Nenastalo léto, kdy by se lesňáčci nezahníždili ve smrcích u jídelny. V půlce července, než dozrají borůvky, se areálem pravidelně potlouká hladový medvěd. Bobři přesní jako hodinky proplovají dvacet minut po setmění okolo předního mola a ranní mlha se vždy nejdéle drží v jižních dolech na Bear Mountain. Ale někdy je přece jen něco jinak. Když přijde tuhá zima, led občas odnese dřevo vyplavené na břeh. Jednou se stříbřitý starý kmen s větví jako volavčí krk posunul v zátoce o dvacet metrů níž. A jednoho léta se datlové zabýdleli v jiném stromě, když jejich oblíbenému ztrouchnivělému topolu strhla špičku vichřice. Nicméně i změny probíhají ve známých vzorcích, jako stopy vln v písku, rychlost, s jakou se nehybná hladina jezera rozčeří do metrových hřebenů, to, jak hodinu před deštěm šumí topolové listí, jak vzhled večerních mraků věští sílu a směr zítřejšího větru. V tělesně důvěrném vztahu s okolní přírodou, ve vědomí, že znám skály jménem a vím, kde jsem na světě doma, nacházím oporu a útěchu. Na tomto divokém pobřeží moje vnitřní krajina téměř dokonale odráží vnější svět.

Proto mě opravdu udivilo, co jsem dneska na stezce, kterou znám jako své boty, jenom pár kilometrů po pobřeží od své chaty potkala. Zůstala jsem stát jako přikovaná. Rozrušeně jsem se snažila zkrotit svůj dech a rozhlížela se kolem pro ujištění, že se pořád nacházím na téže pěšině a nezabloudila jsem do jakési snové země, kde se věci jeví jinak, než skutečně jsou. Po této

pěšince už jsem šla nespočetněkrát, ale teprve dnes jsem je spatřila: pěťici kamenů, každý velký jako školní autobus, nakupených na jedné hromadě, jejich křivky zapadaly do sebe jako starý manželský pár v pevném objetí. Do tohoto láskyplného sousoší je zřejmě natlačil ledovec a pak si šel dál svou cestou. Mlčky útvary obcházím kolem dokola a konečky prstů přejíždím po mechovém povrchu.

Na východní straně mezi balvany zeje otvor, temný průchod jako jeskyně ve skále. Netuším jak, ale věděla jsem, že tam bude. Ta brána, kterou jsem nikdy předtím neviděla, je mi zvláště povědomá. Má rodina pochází z klanu Medvědů kmene Potawatomi. Medvěd je nositelem léčitelských znalostí a důvěrně si rozumí s rostlinami. Nazývá je pravými jmény, zná jejich příběhy. Chodíme si za ním pro vidění, abychom odhalili úkol, k němuž jsme byli stvořeni. Mám dojem, že právě kráčím po stopách Medvěda.

Ostražitě působí i samotná krajina, každičká jednotlivost je nepřírozeně zaostřená. Stojím na ostrově surreálního ticha, kde čas váží tolik co balvany přede mnou. A přesto když potřesu hlavou a pročistím si zrak, slyším známé pleskání vln na pobřeží a švitoření rehků nad hlavou. Jeskyně mě vtahuje dovnitř, po čtyřech se nořím do tmy pod tunami kamene a před očima mám obraz medvědí nory. Plazím se vpřed, skála mě dře do holých paží. Chodba zatočí a světlo zvenku se za mnou vytratí. Nasají chladivý vzduch a žádné medvědí pižmo necítím, pouze vůni měkké hlíny a pach žuly. Prsty ohmatávám povrch a pokračuji dál, i když přesně nevím proč. Jeskyně se svažuje, podlážka je suchá a písčité, jako by déšť nikdy tak hluboko nepronikl. Za dalším ohybem tunel začne opět stoupat. Před sebou vidím zelené světlo lesa, a tak napnu síly. Mám za to, že jsem průrvou probíhající pod celou skalnatou kupou prolezla až na druhou stranu. Protáhnu se z chodby ven, jenže zjistím, že vůbec nejsem v lese. Namísto toho jsem se ocitla na maličkém travnatém palouku obehnaném do kruhu kamennou hradbou. Je jako pokojíček, prosvětlený prostor připomínající kulaté oko, které hledí do bezedné modři nad sebou. Kastileja zrovna kvete a prstenec balvanů lemují hasivky. Jsem uvnitř kruhu. Žádná jiná cesta kromě té, kterou jsem přišla, sem nevede a já cítím, jak se otvor za mnou uzavírá. Rozhlédnu se kolem dokola, ale průrvu ve skále už nevidím. Nejprve mě zachvátí strach, ale tráva voní hřejivým sluncem a skalní stěny se ztrácejí pod vrstvami mechů. Připadá mi neskutečně zvláštní, že v korunách stromů stále slyším zpívat

rehky, tam venku v paralelním vesmíru, který se kdesi za mechovatými zdmi rozplynul jako fata morgána.

Uprostřed kruhu z kamenů cítím, že ve mně bez jasné příčiny utichá veškeré myšlení i pocity. Balvany oplývají jasným záměrem, jsou neochvějným majákem života. Stojím ve zřídle moci, které vibruje energií o velmi dlouhé vlnové délce. Kameny na mě upírají zrak a berou mou přítomnost na vědomí.

Balvany jsou pomalejší než pomalé, silnější než silné, a přesto podléhají zelenému dechu mocnému jako ledovec: mechy obrušují jejich povrch, zrnko po zrnku je pozvolna obracejí v písek. Mezi mechy a kameny se odvíjí prastarý rozhovor, bezpochyby poezie. O světle a stínu a sunutí světadílů. Právě to vystihuje popis „dialektika mechu na kameni – dotek nezměrného a drobného, minulého a současného, tvrdého a měkkého, nehybného a živého, jinů a jangu“. (Schenk, H. Moss Gardening (Mechová zahrada), 1999.) Hmota a duch zde splývá v jedno.

Společenstva mechu mohou plést hlavu vědcům, ale navzájem se znají dobře. Coby důvěrní druhové vědí o každém záhybu skal. Pamatují si, kudy kanou dešťové kapky, stejně jako si já pamatuji cestu do srubu. Stojím uvnitř kruhu a najednou vím, že mechy mají svá vlastní jména, která jim patřila dávno před příchodem polatinštěného kmotra rostlin Linnaea. Čas plyne.

Netuším, jak dlouho to trvalo, jestli minuty nebo hodiny. Po tu dobu jsem naprosto ztratila pojem o vlastní existenci. Vše vyplnil pouze kámen a mech. Mech a kámen. Vtom jako by se mě na rameni něžně dotkla čísi ruka, přijdu k sobě a rozhlédnu se. Kouzlo bylo zlomeno. Opět nad sebou slyším štěbetání rehků. Kruhovitě stěny září mechy všech možných druhů a já je zase vidím, jako by to bylo poprvé. Zelená a šedá, staré a nové, tady a teď odpočívají pospolu v onom okamžiku mezi ledovci. Moji předci věděli, že kameny přechovávají příběhy samotné Země, a já je z jejich hloubi na chvíli zaslechnu.

Vlastní myšlenky mi tu připadají ukřižené, jako otravné bzučení rušící pomalou konverzaci kamenů. Brána ve skále se opět objevila a čas znovu začal odtikávat. Průchod do kamenného kruhu byl otevřen a dar předán. Dívám se teď na svět jinak, zevnitř i zvenčí kruhu. Dar s sebou nese odpovědnost. Ani mě nenapadlo mechy na tomto místě pojmenovat, přiřadit jim jejich linnéovské přídomky. Tuším, že mám za úkol šířit zprávu o tom, že mechy mají vlastní jména. Jejich bytí ve světě zdaleka nepostihují

jen tvrdá vědecká data. Připomínají mi, že existují tajemství, pro něž měřicí pásmo nemá žádný význam, že jsou otázky a odpovědi, které pravdu o balvanech a meších ani zdaleka nepostihují.

Zdá se mi, že prolézt tunelem ven je snazší. Tentokrát vím, kam mířím. Ještě jednou se za kameny ohlédnu a pak se po známé stezce vydám domů. Víím, že kráčím po stopách Medvěda.

Umění vidět

Po čtyřech hodinách ve skoro deseti kilometrech nad zemí jsem konečně upadla do mrákot transkontinentálního letu. Mezi vzletem a přistáním se všichni ocitáme v zastaveném filmu, v hluchém prostoru mezi kapitolami svého života. Když hledíme z okénka do sluneční záře, krajina se stává pouze plochým obrazem a pohoří se smrskávají na vrásky v pozemské kůži. Dole se bez povšimnutí, že nad nimi prolétáme, odehrává plejáda nejrozličnějších příběhů. Ostružiny dozrávají v srpnovém slunci, žena si balí kufr a váhá ve dveřích, kdosi rozlepí dopis a z prostoru mezi stránkami vyklouzne naprosto nečekaná fotografie. Jenže se pohybujeme příliš rychle a jsme příliš vysoko – všechny ty příběhy mizejí v dáli, až na ten náš vlastní. Když se od okna odvrátím, příběhy na dvojrozměrné zelenohnědé mapě pod námi zaniknou, jako když pstruh zmizí ve stínu převislého břehu. Vy zůstanete zírat na klidnou hladinu a pochybujete, jestli se vám to jenom nezdálo.

Nasadím si nově pořízené a stále ještě nepříjemné brýle na čtení a zaběduji nad svým uvažujícím zrakem ženy středního věku. Slova na stránce se zaostřují a opět rozmlžují. Jak to, že už nevidím, co mi dříve přišlo tak samozřejmé? Marné úsilí spatřit, co leží přímo přede mnou, mi připomíná mou první výpravu do amazonského deštného pralesa. Naši domorodí průvodci nám trpělivě ukazovali leguána, který odpočíval na větvi, nebo tukana, jenž si nás prohlížel skrz listoví. Co jejich vycvičeným očím připadalo zjevné, to pro nás bylo téměř neviditelné. Bez tréninku jsme prostě nedokázali hru světla a stínů vyhodnotit jako „leguána“, a tak jsme ho frustrujícím způsobem měli přímo před sebou, a přitom o něm nevěděli.

Ach, my ubozí krátkozrací lidé, kteří neoplýváme ani ostrozrakostí dravců, ani panoramatickým viděním much. Ještěže si alespoň svým velkým mozkiem limity vlastního zraku uvědomujeme. S nezvyklou mírou pokory

uznáváme, že toho spoustu nevidíme, a tak vynalézáme pozoruhodné způsoby, jak pro sebe okolní svět zviditelnit. Naše zorné pole rozšiřují infračervené družicové snímky, optické dalekohledy a Hubbleův teleskop. Díky elektronovým mikroskopům se můžeme brouzdat po vzdáleném mikrovesmíru vlastních buněk. Ovšem uprostřed stupnice – v mezích schopností pouhého oka – jsou naše smysly podivně otupělé. Pomocí složitých technologií se snažíme spatřit, co se nachází kdesi v dáli, ale často jsme slepí vůči myriádám oslnivých skutečností, které máme na dosah ruky. Myslíme si, že *vidíme*, a přitom jen kloužeme po povrchu. Pronikavost našeho zraku v onom středu škály se zdá chabá, ovšem ne vinou nedostatečnosti našich očí, ale kvůli nastavení mysli. Připravil nás snad výkon našich přístrojů o důvěru ve vlastní zrak? Nebo jsme začali pohrdat vším, co ke spatření nevyžaduje techniku, ale pouze čas a trpělivost? Pozornost sama o sobě dokáže konkurovat té nejsilnější čočce.

Vzpomínám si na první setkání se severním Pacifikem, bylo to na pláži Rialto na Olympijském poloostrově. Coby vnitrozemská botanička jsem se na svůj první pohled na oceán těšila tak, že jsem si v každém ohybu klikaté prašné cesty div neukroutila hlavu. Dorazili jsme do husté šedé mlhy, která se válela mezi stromy a v kapičkách mi ulpívala na vlasech. Kdyby nebe bylo jasné, viděli bychom jen to, co jsme čekali: kamenité pobřeží, bujný les a širé moře. Toho dne byl však mlžný závoj neproniknutelný a pobřežní kopce na pozadí se zjevily, pouze když se špičky smrků krátce vynořily z mraků. Přítomnost oceánu nám připomínalo jenom hluboké burácení příboje kdesi za přílivovými jezírky. Zvláštní, jak se na okraji té nesmírnosti svět smrskl, protože mlha zahalila vše kromě střední vzdálenosti. Veškerá má potlačovaná touha spatřit panoráma pobřeží se zaměřila na to jediné, co jsem viděla: pláž a okolní jezírka.

V hutném šedém příkrovu jsme se jeden druhému záhy ztratili z očí, stačilo pár kroků a moji přátelé se vypařili jako duchové. Pořád nás však spojovaly přidušené hlasy, jak jsme na sebe volali, že jsme právě našli dokonalý oblázek nebo neporušenou ulitu střenky. Z listování určovacími klíči, kterým jsem před výpravou ventilovala své nadšení, jsem se dozvěděla, že bychom ve slapových jezírkách „měli“ najít hvězdice. Já bych je naživo spatřila poprvé. Dosud jsem hvězdici viděla pouze jedinkrát v podobě usušeného exempláře během výuky zoologie a dychtila jsem ji zahlédnout také v jejím přirozeném domácím prostředí. Hledala jsem mezi slávkami

a přílipkami, ale žádnou jsem nenašla. Pobřežní jezírka byla obrostlá krustou ze svijonožců a exoticky vyhlížejících řas, sasanek a chroustnatek, které by zvědavost jezírkového nováčka dozajista ukojily. Ale po hvězdících ani stopy. Vyšla jsem se přes kameny, sbírala jsem do kapsy úlomky slávkových schránek barvy luny i obroušené kousky naplaveného dříví a nepřestávala jsem se dívat. Žádná hvězdice v dohledu. Zklamaně jsem se z předklonu nad jezírky narovnala, abych ulevila ztuhlým zádům, když vtom jsem jednu spatřila. Svítivě oranžovou, přilepenou na skalce přímo přede mnou. A jako by se roztáhla opona, najednou jsem je viděla všude. Jako hvězdy, které se jedna po druhé zjevují na tmavnoucí obloze letní noci. Oranžové hvězdice v puklinách černých kamenů, kropenaté nachové hvězdice s roztaženými rameny, fialové hvězdice uvelebené u sebe jako rodina schoulená proti zimě. V navazujícím sledu objevů se neviditelné náhle zhmotnilo.

Čejenský stařešina, kterého jsem znala, mi kdysi prozradil, že nejlepším způsobem, jak něco najít, je nehledat to. Takový přístup se vědci chápe jen těžko. On mi však radil, ať se dívám koutkem oka, neuzavírám se nečekaným možnostem a pak se mi hledané vyjeví. Kdykoli se mi znenadání ukáže něco, k čemu jsem ještě před chvilkou byla slepá, zapíše se do mě zkušenost téměř božské transcendence. Když si ty okamžiky vybavím, opět cítím, jak se uvnitř rozpínám do všech stran. S náhlou průzračností se hranice mezi mým světem a světem jiné bytosti rozplynou, což je pokorný a zároveň radostný zážitek.

Pocit náhlého prozření má částečně původ v tom, že se v mozku utvoří „hledaný obraz“. V náročném vizuálním prostředí si mozek zpočátku všímá veškerých příchozích dat, aniž je kriticky hodnotí. Pět oranžových ramen ve tvaru hvězdy, hladký černý kámen, světlo a stín. To vše jsou vstupní informace, ale mozek je nevyhodnocuje okamžitě a netlumočí jejich význam vědomé mysli. Dokud daný vzorec nespatříme opakovaně a nedostane se nám zpětné vazby od vědomí, nevíme, na co vlastně hledíme. Právě díky tomuto procesu se zvířata dovedně naučila rozeznávat svou kořist: začala v komplexních vizuálních plochách rozlišovat konkrétní kombinace, které znamenají potravu. Například z některých pěníc se stanou efektivní dravci, kdykoli se přemnoží určitá housenka, protože svou početností v ptačím mozku aktivuje hledaný obraz. Ale stačí, když je housenek málo, a pěnice je mohou přecházet zcela bez povšimnutí. Nervová spojení se zkušeností

musejí cvičit, aby dokázala zpracovat, co máme před očima. Synapsemi proběhne vzruch a hvězdice vyvstanou. Co bylo skryté, se najednou vyjeví.

Z pohledu mechu se člověk vysoký metr osmdesát při procházce lesem jeví úplně jako letadlo nad kontinentem ve výšce deseti kilometrů. Jsme tak vysoko nad zemí a míříme za nějakým cílem, že když si nedáme pozor, může nám uniknout celá říše přírodních krás, která nám leží u nohou. Každý den nad nimi procházíme a jsme vůči nim slepí. Mechy a další malé bytosti nás vybízí, abychom trávili čas na samotných hranicích běžného vnímání. Jediné, co to od nás vyžaduje, je pozornost. Dívejte se správným způsobem a odhalí se vám zcela nový svět.

Můj bývalý manžel si mě kvůli zápalu pro mechy dobíral, prý že mechy jsou jen na ozdobu. Pro něj tvořily pouhou kulisu lesa, líbivé pozadí pro fotografie stromů. A je fakt, že mechový koberec skutečně obstarává ono svěží zelené světlo. Ale zaostřete přímo na něj, zelená šmouha v pozadí se vyrýsuje a objeví se úplně nová dimenze. Ta kulisa, která se na první pohled zdála jako jednolitá plocha, je ve skutečnosti složitá tapiserie, brokát s komplikovaným vzorem. „Mech“ je vlastně mnoho různých mechů ve všech možných podobách. Mají vějířovité stélky jako miniaturní kapradí, chocholky jako pštrosí pera a lesklé chomáče jako heboučké chmýří miminka. Při blízkém setkání s mechovatým kmenem si pokaždé připadám, jako bych vstoupila do podivuhodné cizokrajné galanterie. Výlohy překypují pestrými povrchy a barvami, které člověka vábí blíž, aby vyskládané štučky látky prozkoumal. Konečky prstů můžete přeběhnout po splývavém hedvábí lesklece (*Plagiothecium*) a promnout lesklý rokytotvarý brokát (*Brotherella*). Vedle jsou tmavé vlněné střapce dvouhrotce (*Dicranum*), zlatavá plátina baňatky (*Brachythecium*) a třpytivé stužky měříku (*Mnium*). Metráž hrudkovitého hnědého tvídu dřevomilky (*Callicladium*) je protkaná zlacenými nitkami zelenky (*Campylium*). Prohnat se bez jediného pohledu kolem je jako tlachat po telefonu a bez zájmu minout Monu Lisu.

Skloňte se k onomu koberci zeleného světla a stínů blíž a útlé větévky se změní v košatou klenbu nad rozložitými kmeny, korunami kane déšť a listím prolézají šarlatové sviluše. Skladba okolního lesa se v mechovém porostu opakuje, jedlový háj se zrcadlí v tom mechovém a naopak. Přiblížte měřítko na úroveň kapky rosy a náhle je to zalesněná krajina, která ustupuje do pozadí a stává se rozmazanou kulisou osobitému mechovému mikrokosmu.

Umění vidět mechy se podobá spíš naslouchání než dívání. Letmý pohled nestačí. Když napínáme uši, abychom zaslechli vzdálený hlas nebo zachytili nepatrnou změnu intonace mezi řádky rozhovoru, musíme se soustředit, odfiltrovat veškerý hluk, postřehnout jemnou hudbu. Mechy nejsou hudební podkres z výtahu, jsou propletenou harmonií Beethovenova kvartetu. Na mechy se potřebujete dívat, stejně jako posloucháte vodu tekoucí přes kameny. V konejšivém zurčení bystřiny zní mnoho hlasů a v konejšivé zeleni mechů jakbysmet. O šumění potoka píše Freeman House: ozývá se pádivé klokotání, jak se proud přelévá přes sebe a tříští se o balvany. Pak se ovšem díky pozornosti a ztišení potoční fuga rozpadne na jednotlivé tóny. Klouzání vody po kameni, alikvoty nad hlubokým chřestěním omílaného šterku, bublání řečiště ve skalnatých úžinách, zvonivé tóny kapek padajících do tůně. Stejně je to s pozorováním mechů. Když zpomalíme a skloníme se k zemi, ze spleti vláken vystoupí všemožné vzorce a obrazy. Vlákná se vinou každé samo o sobě a zároveň společně tvoří jeden celek.

Když známe fraktální geometrii jednotlivých sněhových vloček, zimní krajina nám připadá o to zázračnější. Když poznáme mechy, novou měrou poznáme svět. Sleduji své studenty bryologie, jak se učí vidět les úplně z jiného pohledu, a tu změnu cítím v kostech.

Bryologii učím v létě, procházíme se lesem a ukazujeme si mechy. Prvních pár dní kurzu má příchuť dobrodružství, jak studenti začínají rozeznávat jeden mech od druhého, nejdřív pouhým okem a pak pod příruční lupou. Když si poprvé uvědomí, že mechovatou skálu neobrůstá „mech“, ale dvacet různých druhů mechu, z nichž každý vypráví vlastní příběh, cítím se jako porodní bába, která přivádí na svět novou šíři vědomí.

V terénu i v laboratoři své studenty ráda poslouchám. Den za dnem se jejich slovní zásoba rozrůstá, olistěné zelené lodyžky hrdě označují jako *gametofyty* a malé zelené „tentononce“ na vršku mechů už nejsou nic jiného než *sporofyty*. Ze vzpřímených chocholatých mechů se stanou *akrokarpy* a z poléhavých stélek zase *pleurokarpy*. Když tyto útvary umíme pojmenovat, rozdíly mezi nimi nám přijdou mnohem zřetelnější. Vyzbrojení slovy vidíme daleko jasněji. Jinou složkou umění vidět je tedy nalézání slov.

Další dimenze a další lexikum se před studenty otevírá, když mechy začnou prohlížet pod mikroskopem. Precizní pitvou oddělí jednotlivé lístky a položí je na sklíčka k podrobnému zkoumání. Pěťadvacetinásobně zvětšené lístečky dají na odiv svůj nádherně tvarovaný povrch. Světlo jasně

prosvěcuje jednotlivé buňky a ozařuje jejich ladné křivky. Když se do těchto hlubin ponoříte, čas se vytratí, jako když procházíte galerií plnou nevidaných forem a barev. Občas po hodině zkoumání zvednu od mikroskopu oči a zarazí mě, jak tuctově běžný svět vypadá, jak jsou jeho obrysy fádní a předvídatelné.

Jazyk mikroskopického popisu mě přitahuje svou jednoznačností. Hrana lístku není prostě jen nerovná – vzhled lístkových okrajů má vlastní glosář specifických pojmů: *zubatý* pro velké hrubé zuby, *pilovitý* pro okraj jako list pily, *pilkovitý*, když jsou zoubky jemné a pravidelné, a *brvitý*, pokud jsou po obvodu trásně. Lístek složený jako harmonika je *řasnatý*, *zploštělý* je naopak tehdy, když vypadá jako slisovaný mezi stránkami knihy. Každý drobný detail mechu má své označení. Studenti si tyto výrazy vyměňují, jako by hovořili tajným jazykem jakéhosi bratrstva, a já se dívám, jak se mezi nimi upevňuje pouto. Když známe správná slova, budujeme si s rostlinou důvěrný vztah, který vypovídá o bedlivém pozorování. Dokonce i povrchy jednotlivých buněk mají své popisné termíny – *bradavičnatý* pro prsu podobný výstupek, *papilární* pro malou bulku a *pluripapilární*, když je bulek tolik jako při planých neštovicích. Ačkoli mohou zprvu působit jako technické pojmy pro zasvěcené, mají v sobě život. Napadá vás snad lepší slovo pro tlustý oblý výhonek nacucaný vodou než *jehnědovitý*?

Mechy natolik unikají pozornosti široké veřejnosti, že jen hrstka z nich má lidová označení. Většina je známa výhradně pod odbornými názvy, což lidi dále odrazuje, aby se s nimi snažili sblížit. Mně se však vědecké názvy líbí, protože jsou stejně krásné a složité jako rostlina, kterou popisují. Jen si ta slova vychutnejte, užijte si jejich rytmus a melodičnost, poválejte je na jazyku: kornice odstálá (*Dolichathecium striatella*), zpeřenka půvabná (*Thuidium delicatulum*), pározub klamný (*Barbula fallax*).

Mechy nicméně můžeme poznávat i bez odborných pojmenování. Latinská jména, která jim dáváme, představují pouze nahodilé konstrukty. Často když narazím na nový druh, tak ho ještě před tím, než si ho spojím s oficiálním názvem, pokřtím přezdívkou, která mi dává smysl: zelený samet, kadeřávek, rudonožka. Slovo nehraje roli. Mnohem důležitější mi připadá mechy pochopit, uznat jejich individualitu. Podle indiánské tradice poznání se na všechny bytosti nahlíží jako na osobité jedince, z nichž každý má své jméno. Nazývat bytost jejím jménem je vyjádřením respektu, nebrat